

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՇԱՀՆԱԶԱՐ
ԽՄԱԳՐԱՏՈՒՄ
ՊՈԼԻՏ, ՂԱԼԱԹԻԱ, ԷՍԿԻ ՊԱՆՔ ՕՍՄԱՆԻ
Խմբագրութեան ուղղութեամբ նամակ կամ այլ գրութիւն
են չի դարձուիր

Bureaux du Journal HAÏRÉNIK
GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTT.
CONSTANTINOPLE

10 ՓԱՐԱՅ

ՀԱՅԵՆԻԲ

ՕՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

ԲԱՃԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ			
Պոլսոյ շահար	300	75	դրշ, Մէհիտ
»	450	40	»
Գաւառներու	300	100	»
»	450	50	»
»	75	25	»
Օտար շահար	300	25	Քրանք
Ռուսիա	300	40	Րուսկի

Թղթատարի ծախքը Խմբագրութեան վրայ
(Գրամի փոխարէն փոստայի փուլ կ'ընդունուի, 115 դրշ.
փոստայի փուլը 100 դրշոյ տեղ)

غلطه اسكى باقى عانیده
خبر نيك غزه قسى اداره سنه

ՍԽԱԼ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ

Մէկ երկու տուններ կան Բերա ուր հիմակ երեկոյն խօսակցութեամբ կ'անցնեն երբեմն, անվերջ պերկ կերպով լծղմախաղ մը մէջ չերթար չի վերջանար։ Ասիկա բան մըն է։ Բայց, պիտի հարցնէք, ի՞նչ խնդիր վրայ կը խօսակցին այն տիկնիկները որ խաղի սեղանին հետ սկսեցին են նստել։ — Օ՛հ, չառ կա։ Երեւոր նիւթի մը վրայ, որ սա է։ Պարզեօք արժանապատուութեան հակառակ չէ՞ որ օրիորդ մը ընդունի որ եւ իցէ հայ անհատի մը նըպատներով երթալ վարժուհի ըլլալ նման։ Կը տեսնէք ո՞րքան բարձր հոգեբանութեան խնդիր մըն է մէջանալ նեւտեմ այս հարցումը։

Ասոր մէջը կայ—պիտի ըսէք— փափկամիտ տիկնիկներու հոգեգրութեան զգուշատրութիւն մը, իրենց սեռին պատուին ու վայրին մտահոգ նախաձեռնողութիւն մը, մեր օրերը որքանք մեր մանչերէն վեր եւ բարձր բաներու գովելի վարդապետութիւն մը եւայլն, եւայլն։

Մէկը այս յարաբերութեան մէջին առջեւ բաւական աղած մնայինք։ Ի՞նչ, պիտի անապատուի՞ եղեր օրիորդ մը, եթէ գոնապէս կիկոյն կամ արճարանապետ Մրոցէն ըստադրած նպատակները իրեն միջոց տան երթալ եւրոպայ, մանկավարժութիւն սորվիլ, յետոյ դալ հոս Պոլս, եւ դաստիարակ հայ աղջկանց վարժարաններու մէջ։ Ո՞ր բանն է որ այդ օրիորդին վրայ պիտի բերէ անպատուութիւնը։ Եւրոպայ գացած ըլլա՞լ, ուսուցչու սորված ըլլա՞լ։ Անշուշտ ո՛չ մին ո՛չ միւրը։ Յետոյ Պոլս վերադառնալով մանկավարժութիւն ընելու տրամադրութիւնը։ Աս ալ չէ անշուշտ։ Հասարակ ո՞րն է ամօթալին, սոսկալին, զարհուրելին։ Ա՛հ, այն թէ հասարակ ժողովրդէն, համեստ խաւերէն, ուսմիկ եւ աղքատ դասակարգերէն երեւան ելած են մարդեր ալ որ ուղած են (ի՞նչ համարձակութիւն) օրուստ տարուական կարող ըլլալով հանդերձ իրենց ուսուցիչին խնդիրէն բան մը կըտարել մեծ յօժարութեամբ նուիրել զայն ինպատակ կրթական այս ձեռնարկին։

Քիչ մը խորհինք։ Այս մարդիկը, որոնք մեր փափկամիտ տիկնիկներուն շրջերը կը ցատկեն այսօր, կը վատարկին ինչ որ ունին իրենց չարաչար աշխատութիւնով։ Եթէ երբեք երկու վարա ալ ունենան, այդ գոմարմին աղբիւրը է՛ն մարդին է, որուն մէջ չէ մտած ո՛չ մին այն տեսակ տեսակ յոռութիւններէն, որոնց հնորհիւ շատ մը ընչաւորներ կըցեր են ձեռքերուն մէջ հաւաքել իրենց հարստութիւնը։ Վերջապէս ո՞վ չի գիտեր թէ այս օրուստ օրս հարստութիւններն ի՞նչ պէս կը գիտնին։ Ունեցողները գիտեն, բայց, զժրագործարար իրենց համար, շունչցողներն ալ գիտեն ասիկա։

Ուրեմն ի՞նչպէս կարելի է ըսել թէ հարուստի մը նուէրը չանպատուեր օրիորդը, իսկ աղքատինը, պարզ արհեստավորինը անոր նախատինքն մըն է։ Հակառակը միթէ տեղի չէմարիտ չի՞ պիտի ըլլար։

Տրամաբանապէս, պէտք է զըզուանք զգանք այն դրամներուն մասին որոնք կազմուած են խաղախաղով, եւ, ընդհակառակը, հոգեկան մեծ զովայում մը, երբ կը տեսնենք որ մեզ ընտրածը լոկ հակառիք քրտինքի արդիւնք է։ Յայտարարենք թէ տիկնիկները յարուստներն են այսպէս շատ անտեղի խնդիր մը։ Ի՞նչ կ'սկիծ ամենուս համար։ Դասակարգի, աղքատականի, հարուստի, աղքատի ցաւալի նախապաշարմանը կը արեւն դեռ բաւական զօրութեամբ։ Չենք ըսել թէ այս ակտով Պոլսը բոլոր ընչաւոր գոտակարգը վարակուած է, բայց չենք սխալիլ ըսելով որ մեծագոյն մասը կը շարունակէ անուշանել այսպիսի ծիծաղելի դաղարարներ։ Մեզ դիտել կուտան թէ դեռ հարուստ հայ տիկնի մը չեղած որ բան մը ապայայտութեամբ գործին։ Արդեօք պէ՞տք է վերադրել ասիկա իրենց այն կարծիքին թէ աղքատին լուսնային հետ պէտք չէ որ իրենց ճոխ նուէրը խառնուի։

Ասանք տղայական մտածութիւններ են, ամօթ է իսկ արտայայտել։ Ճշմարիտը այն է թէ սրտի չորութիւն կը արիւն շատ մը բարեկեցիկ ընտանիքներու մէջ, եւ հոն հակում մը կայ զատելու իրենց դաստիարակութեան պէտքին հոգը՝ ընդհանուրին պէտքէն։ Եւ, այս դարափարկին տակ, կը մտածեն որ իրենք իրենց աներուն մէջ ուղած դաստիարակութիւնը անտեղի ըլլանալով զօրեղին տեսնել։

Այն օրը երբ պիտի համոզուին թէ թաղին վարժարանին բարձրագոյն բազմա հարկաւոր է, որովհետեւ հարուստներն ալ անկէ կըրնան օգտուիլ աւելի քան ստանձինք դաստիարակութեան ունենալով, այն ատեն թերեւ իրենք ալ մեծ կամ փոքր գումարներով մասնակցին այս նախաձեռնողութեան արդիւնքը պիտի ըզրծին, որուն արդիւնքը պիտի ըլլայ կազմել մէկ երկու տարիէն կարող ուսուցչուհիներու ստուար մարմին մը Պոլսոյ մէջ։

Արդ, ինչո՞ւրը հոս է։ Հարկաւոր է թէ չէ այսպիսի մարմին մը կազմելու աշխատիլ։ Պէ՞տք է որ այս գործին համար ընդունուի թէ՛ Յ փարան թէ՛ Յ ոսկին թէ՛ 30 ոսկին։ Այո՛ւ։ Ո՞վ որ մեզ համար կարծիք չէ, թող տեղը նստի, բայց թող չհամարձակուի ուրիշներուն ձեռքը զօրել տալը։

ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

Ամբիքիեան Աստուածաշունչի Ընկերութեան ներկայացուցիչներուն Ս. Պատրիարք Հօր այցելութեան տոթիւ, կարծենք չանհեմ է այն ընկերութեան Ա. Բուկարի գործառնութիւններուն վրայ համաժողով տեղեկութիւն մը տալ, քաղելով ընկերութեան տարեկան ընդհա-

նուր տեղեկագրէն որ կը պարունակէ 1893 Մայիս 15-ն մինչեւ 1894 մայիս 1-ի հաշիւները։

Ընկերութեան արեւելեան գործակալութիւնը այդ մէկ տարուան միջոցին տպագրած է 5000 օրինակ Ս. Գիրքը, 2000 օրինակ աշխարհագրութիւն, 2166, Ս. Գիրքի զանազան մասերը տոմարային տպագրութեամբ 3601 օրինակ, զորոքար Աւետարան 669 օրինակ, Ս. Գիրքի զանազան մասերու զըրարար թարգմանութիւնը 2092 օրինակ, Արարատեան բարձրագոյն Ս. Գիրք 1 օրինակ, Աւետարան 3 օրինակ, Ս. Գիրքի զանազան մասերը 3 օրինակ։ Համապատասխան տպագրութեամբ եւ 10610 օրինակ տպագրած։

Ն Ա Ն Ս Ի

ՎԱՐՓՈՒՆԻ ՊԱՇԵՂՈՒ ՀԱՄԱՐ

Նշան է՛ք. Մերկէրեան զրկած է մեզ 400 դրուշ, հետեւելով Սիսակեան եւրոպայէ Էֆէնիի կողմէն եղած առաջարկին, զոր հրատարակելներ մեր երէկի թիւով։ Նուիրատուները այս նուէրները զրկած են իրենց մէկ բացակային աղջկանը ամուսնութեան առթիւ, ինչպէս իրենց դակցութեամբ։

ԱՆԱՍՈՒՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՋԱՐԱԿՆԵՐ

ԱՐՁԱՌԱՅԻՆ ԺԱՆՏԱԽՅ

Քանի մը չաբաթ առաջ Հայրենիքի Սրբնկայի թղթակիցը կը գրէր թէ երկրին անասուններուն մէջ տեսակ մը հիւանդութիւն ծագելով շատ մը վնասներ հասցցած է, եւ այդ հիւանդութեան ուստի որչա՞մ ձեռք անուելիք միջոցներուն վրայ տեղեկութիւններ կը խնդրէ։ Այս փափաքը մասամբ գոհացնելու համար հետզհետէ քանի մը տեղեկութիւններ պիտի հաղորդեմ անասուններու տարտախիկ հիւանդութեանց վրայ, յուսալով որ իրենց օգտակարութիւնը պիտի ունենան։

ՀԻՒԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Արջառային ժանտիկ (peste bovine) երզնկայի մէջ ծագած արջառային ժանտիկտը Ռուսիոյ սրբէ կոչուած մեծ դաշտերէն արշաւած է Եւրոպայի եւ Ասիոյ զանազան կողմերը, ինչպէս քրդերան Հնդկաստանին։ Եւ ինչպէս որ քրդերան Հնդկաստանի մէջ շատ մաս չի պատճառոր անկէ վարակուած տեղացիներուն, նոյնպէս ալ արջառային ժանտիկտը սրբէի դաշտերուն եւ չրջակայ քանի մը ոռոտակայ գաւառներուն մէջ մահացու չէ, որովհետեւ միջոցներուն արտադրած թոյնը (toxine) ժառանգականութեամբ սերունդէ սերունդ փոխանցուելով տկարացած ու տեղական անասուններուն վրայ իր մահաբեր ազդեցութիւնը կորսնցնուած է։ Բայց եթէ հեռու տեղէ անասուն մը սրբի դաշտերը փոխադրենք, այս տկարացած թոյնը իր մահաբեր ազդեցութիւնը ի գործ կը դնէ։ Նոյնը կը պատահի երբ հիւանդութիւնը ինքն սրբի դաշտերէն կ'ըլլայ հեռու եւ կ'ընկերու անասուններուն այցելէ։ Անդրիւ, միջամտայի եւ Հոլանտայի մէջ իր բրած առաջին արշաւանքներուն 2-3 միլիոն անասուններու մահուան պատճառ եղած է եւ իր յաջորդ այցելութիւններուն զոհներուն թիւը զգալի կերպով նըրբացած է։ Այսպէս Ռուսիոյ զանազան գաւառներուն մէջ առաջին անգամ 100-ի 70 եւ հետզհետէ իրաւամբնութեան, Այսրի, Պէրսի, Գոնեայի եւ Լիւ-

կիւրի մէջ 100-ի 60, Էրզրումի, Գաւառի մահա՛նի, Տրապիզոնի, Պիլիսի եւ Լիւնի մէջ 100-ի 40-էն 50 համեմատութեամբ զոհ պատճառած է։ Չմոռնալք ընել թէ այս հիւանդութիւնը, հնորհիւ ձեռք անուած զոհական միջոցներուն, բոլորովին անհետացած է Եւրոպայի մէջ։

ՀԻՒԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Արջառային ժանտիկտը միջոցաւոր հիւանդութիւն մըն է։ Միջոցաւոր դեռ զանաւոր չէ։ Կը դաժուի անասունին աչքէն, քթէն, բերանէն վազած լորձաձուրթին, մէղին, կղկղանքին, քրտինքին, արտաշնչած օդին ու արեան մէջ։ Փոխանցուած տեղի կ'ունենայ կա՛մ ուղիով կերպով երկու անասուններու միջեւ, կա՛մ անուղիղ կերպով խոտի, մորթի, ակոտապաններու, շունչու, թռչուններու կամ մուկերու միջոցաւ։ Այս հիւանդութեան երթալուց են եղ, իով, զոմէշ, այծ, ոչխար, ուղտ, եղջերու։ Միջոցաւոր ճնշողական գործարաններուն ճամբով արեան մէջ կ'անցնի եւ մարմինն մէջ ընդհանրապէս մարտադական գործարաններուն մէջ կը կեդրոնանայ։

Հիւանդութեան առաջին անտանիշները միջոցներուն անասունին մարմնին մէջ մտնելէ 6-7 օր վերջը երեւան կուգան։ Այն ատեն անասունին ջրմուտ թիւնը 41-43 աստիճանի կը բարձրանայ, թոյնիւրակը 70-190 անգամ կը դառնէ, անասունը կը նիւնայ, եւ եթէ եղ է կաթին քանակը կը նուազի, մազերը ցցուելով փայլերին կը կորսնցնեն, ցըռուի կը շորտի, ակոտով կը գոցուի, որոճումը կը դադրի եւ մարմնին զանազան մասերուն վրայ գողգողէ կը տեսնուի։ Այս առաջին անտանիշներէն վերջը ճնշողութիւնը կ'երազի եւ թիւթին բերանի թաղանթները կ'անկարգի գոյն մը կ'ունենան, չրթուանքներուն, լեզուին, լիւնդերուն վրայ կարմիր բիծեր կը տեսնուին որոնք վերջը մէկ մէկ վերքերու կը փոխուին։ Անասունին աչքէն, քթէն, բերանէն ջրախառն լորձուք կը վազէ, փորձարարութիւնը արեւախառն վազէ, փորձարարը ցաւ կը զգայ եթէ կ'ըլլայ անասունը ցաւ կը զգայ եթէ փորը կամ կանալը ձեռքով սեղմենք։ Մորթին վրայ տեղ տեղ ուռեցքներ կը տեսնուին որոնք շատ անգամ բացուելով մէկմէկ վերք կը կազմեն։ Այս միջոցին անասունը վերջին ծայր նիւնացած ըլլալով, ուրիշներուն վրայ կենալու կարողութիւնը չունենար եւ դեմքը փրուումը կը պարկի, կը գողգողայ, ակոտները կը կծրայնան։ Փորձարարութիւնը կը շարունակուի, ջրմուտիւն աստիճանը բնականին վրայ կ'ընէ, քիթէն ու բերանէն արեւն հոսելով, վերջապէս անասունը կը մեռնի։

Մահը սովորաբար 4-էն 7 օրուան մէջ տեղի կ'ունենայ։ Եթէ անտանիշները կամայ կամայ անհետանան, անասունը կ'ապրի ինչ ու մէջ մըն ալ այս հիւանդութեան երթալուց ըլլալ։

ԶԳՈՒԹԵԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Այս հիւանդութիւնը ոչ դարման ունի ոչ ալ պատուաստ։ Անոր դէմ հետեւեալ զգուշական միջոցները կը յանձնարարուին։

Եթէ գիւղի մը կամ ագարակի մը անասուններուն մէջ այս հիւանդութիւնը ծագած է, մօտակայ գիւղերը պէտք է որ ամէն յարաբերութիւն խզեն այդ գիւղին հետ։ Վարակուած գիւղերէն փոխադրուած անասուններու յատուկ ուտեստներու, ինչպէս եւ առանց բացառութեան ամէն տեսակ անասուններու մուտքը արգելու է։ Մարդոց ալ մուտքը թոյլատրուի է։ Եւ արդիւնք ալ անտեղ ձեռք բերուի է։ Եւ ամէն զոհ անասունը կ'ապրի ինչ ու մէջ մըն ալ այս հիւանդութեան մէջ մտնեն ո՛չ ալ գիւղին անասուններուն ձեռք զգցնեն։ Եթէ հիւանդութիւնը մէկ կամ երկու անտանիշներուն մէջ ծագած է, անոր դէմ հետեւեալ միջոցները կը յանձնարարուին։

մէջ ծագած է, գիւղացիները այդ հիւանդ անասուններուն տէրերուն հետ համաձայնելով պէտք է այդ անասունները սպաննեն ու այսպէս հիւանդութիւնը խախտեն։ Ահաւասակ գործ մը որ երկու կողմերուն համար ալ կրնայ օգտակար ըլլալ։

Սղաննուած կամ հիւանդութեան սատակած անասուններուն դիակները նոյնտեղ թաղանթները անտանիշները արեւի վաղցնելու, ձի լծուած կառքով փոխադրելու է կենդանիներու ժամատակի շեղող քարտեղ տեղ մը եւ հոն 2-3 միլի խոտով թաղելու հորի մը մէջ թաղելով վրանքին ալ կեր աւելցնելու է։ յետոյ կառքը ապանելու է։ Նոյնպէս վարակուած անտանիշներուն մէջ զանաւոր ամէն տեսակ փայտեղ նիւթեր, տախտակամաններ, յարկեր, խոտեր, վառելիք եւ արկաւորէ գործիքներն ալ բոցէ անցնելու է։

Ախտները հետեւեալ կերպով պէտք է ապանել։ Նախ լաւ մը աւելով աւառուք աղբու է։ Կատարել կարգաւորով ձեռքները ու ծակերը գոցելով մէջը 24 ժամ ծծումբ վառելու է։ յետոյ, 100-ի 5-էն 10 ջրախառն ակոտ ֆենիք եւ կամ 100-ի 5 ջրախառն սիւպլիմ ակոտին ամէն մասերուն վրայ սրակելու է։ Այսպէս շարունակ 20 օր անտը գոց պահել ետքը, վերջին անգամ մըն ալ ծծումբ պէտք է վառել եւ ապա անասունները ներս ձգել։

Գիւղին մէջ մաքրութեան ալ պէտք է հոգ տանիլ։ Փողոցները նետուած աղբերը վառելու կամ կիրով խառնելով թաղելու է։ Այս աղբերը երբեք պէտք չէ արտերը կամ մարդաբնակները փոխադրել, որովհետեւ հոն ալաւատող կամ արածող կենդանիներուն կրնան փոխանցել հիւանդութիւնը։ Գիւղին շուները կա՛մ ապանելու է, կա՛մ հիւանդութիւնը մինչեւ վերջանայ կապուել է, որովհետեւ կրնան զայն ապրի անոյն տարածել կամ գիւղէ գիւղ փոխադրել։ Նոյնպէս հանուցի կենդանիները աղաւթ թողլու չէ։

Արջառային ժանտիկտին դէմ գիւղացիին մը կողմէ ձեռք անուելիք միջոցները ասորք են։ Կան ուրիշ զոհական եւ առողջապահական միջոցներ ալ որոնք միմիայն կատարարութեան աջակցութեամբ անասնաբուներու կողմէ կրնան գործադրուիլ։

ՍԻՄՈՆ ՔԻՒԶԻԻԲԵԱՆ

ՀԵՏԱՔԻՔԻԱԿԱՆ ԳԱՏՄԸ

Միւսիկի մէջ վերջերս հետաքրքրական դատ մը տեղի ունեցած է։ Տրեղտայի մէջ բազմաթիւ են հաւրուստ ու անգրգառ անձեր, եւ ոգեհարցութիւնը (spiritisme) շատ առաջ գաւած է հոն։ Այս կարգի օգնաչափործներն իրաւորացիներ սրին անուէ 42 տարեկան Լուրնիայի մը անցեալ տարի շատ խօսեցիկ տուած է իր վրայ։ Գիտատիկիներ անոր բրածներուն վրայ խօսելով բերանին վրայ չէր գար։ Ասանց մէջէն Յէտիլը Նայթիլը անուն պատմաբանը միմիայն կատարարութեան աջակցութեամբ անասնաբուներու կողմէ կրնան գործադրուիլ։

Կատարեալ կերպարանաւորաբար
ստեղծի ունեցաւ, վասն զի գործի
աւ :
Լէօնա յարկեց .
— Եւրաթք օր ինծի հետ կ'ընթեր-
խու՞նք : Է, Է, սիրելի Լէօնա . . .
Եկա՞նք . . . Հարկաւ կ'ընդունուի
է՞րդ . . . Եւ ամենամեծ սիրով
ծիգ վրայ կը խօսակցեցին . . .
Ան բաներ ունիմ քեզի առաջար-
կ . . . Վազեմի բարեկամը անշու-
տի մոռնաւ եւ ելի՞ւ գործի իմ ծ-
ն ըմբատ : Հարկաւ սղարկի միջոցով
զիսի տաս ինծի :
— Որչափ որ ուզես ,
Երթի՛ր Յորտիկէի աղաճութիւնը
անօթի եւ առածի կարգ անցած
ողջ Պրիմիւնիի մէջ , ուր հասա-
ծ էր , եւ չըջականեր :
Խոսկալի ցաւ մը կը զգար մետակ-
զրգանէն ստակ հանած ատեն .
ախպէս կ'երևնար որ մորթը
ծին :
Եւ իր չափազանց սպեղնութիւնը
ընկերորդը հասկցաւ . անշուշտ քի-
տառքուն մեր համառօտ նկարա-
րենէն , միանալով իր աղաճութեանը
հետ . . .

